

УДК 169/99

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ ЖІНОК У ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Наталія Устінова

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна,
e-mail: ustik_n@ukr.net*

Проаналізовано теоретично-методологічні підходи пояснення мотивації соціальної активності жінок. Виокремлено типології жіночих громадських об'єднань та розглянуто класифікації жіночих громадських організацій і громадських рухів. Окреслено сучасні актуальні напрямки діяльності жіночих громадських організацій, зокрема зосереджено увагу на соціально-психологічних чинниках залучення українських жінок до діяльності жіночих громадських об'єднань.

Ключові слова: жіночі громадські об'єднання, жіночі організації, громадські рухи, соціальна мотивація.

1. ВСТУП

На сучасному етапі розвитку України першочерговим завданням є розробка ефективної моделі діяльності громадських об'єднань, оскільки саме вони мають усі можливості щодо забезпечення належного рівня функціонування державно-управлінської системи, розв'язання нагальних суспільно-економічних та глобалізаційно-інтеграційних проблем державотворення. Жіночі громадські об'єднання є однією з форм налагодження оптимальної комунікативної взаємодії між окремими суб'єктами громадськості та органами державного управління з метою здійснення демократичних перетворень у суспільстві. Звернення до психологічного аналізу діяльності жіночих громадських об'єднань зумовлено низкою причин: в умовах сьогодення існує необхідність утвердження ролі жінки в системі суспільно-політичних відносин, у структурах влади, в економіці, науці, громадських об'єднаннях; активність неурядових жіночих об'єднань, динаміка їхнього розвитку сприяють удосконаленню законодавства та правових механізмів, забезпечують поліпшення становища жінок, сприяють розбудові громадянського суспільства тощо.

Діяльність жіночих громадських об'єднань розглядають як у психології, так і в суміжних науках: в історії, політології, філософії та ін. Зокрема, історики у своїх дослідженнях звертають увагу на питання жіночого руху в пізнанні історії (М. Богачевська-Хом'як, В. Цуницька та ін.); політологи – на питання участі жінок у політиці та владі (М. Орлик); філософи та літературознавці вивчають участь українських жінок у суспільстві (О. Забужко, Н. Зборовська, Т. Гундорова, Р. Губань, І. Жеребкіна та ін.); психологи (Я. Шкурко, С. Хрисанова, Т. Говорун, Н. Кутова та ін.) висвітлюють тенденції суспільної діяльності жінок та розглядають проблеми суспільної активності українських жінок у контексті глобалізаційно-міграційних процесів (Н. Гапон, О. Іванова та ін.).

Мета статті – проаналізувати типології жіночих громадських об'єднань, визначити психологічні чинники мотивації соціальної активності жінок.

2. ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Громадські об'єднання формуються та функціонують у суспільстві, яке сприяє їхній діяльності або ж сповільнює її. Організації, асоціації, спілки, союзи, рухи створюють складну систему громадських об'єднань, елементи якої постійно взаємодіють. У цій системі виокремлюють два головні типи об'єднань: громадські організації та громадські рухи.

Громадські організації. Специфіка соціально-економічного становища Української держави наприкінці ХХ ст. зумовила соціальну активність людей, яких щоразу більше турбувало безробіття, низька оплата праці, загалом низька якість життя їхніх родин. Саме в цей період в Україні створено найбільшу кількість громадських організацій, мета яких – діяльність, спрямована на захист своїх законних соціальних, економічних, творчих, духовних та інших спільних інтересів. Одними з найбільш поширених різновидів громадських організацій є жіночі, які виражають специфічні потреби та інтереси жінок. Сьогодні в Україні налічують чимало громадських жіночих організацій різного спрямування – майже сорок всеукраїнських і більше ніж тисяча регіональних. Їхніми головними характеристиками є наявність спільної мети, прагнення до співробітництва й комунікації. Крім цього, додатковими ознаками громадських організацій є добровільність; наявність чіткої організаційної структури; ієрархічність; єдність та згуртованість; створення системи правил і норм, які регламентують взаємовідносини між членами організації, методи роботи тощо [8].

Згідно з цільовими установками, формами діяльності та впливом на розвиток українського суспільства, жіночі організації умовно поділяють на чотири групи. До першої групи зараховують жіночі організації, які можна визначити як історичні або традиційні. Вони відродилися на ґрунті тих жіночих організацій, що діяли в різні історичні періоди на різних теренах України з метою відстоювання жіночих прав. Зазвичай це масові об'єднання громадян, що свідомо формуються для досягнення довгострокових цілей, мають свої статuti і відповідний рівень структуризації. Сюди входять такі громадські організації, як “Союз Українок”, “Українська християнська партія жінок”, “Всеукраїнське жіноче товариство ім. О. Теліги” та інші.

Створення другої групи жіночих організацій стало відгуком на соціальні проблеми суспільства. Це найбільша за чисельністю група соціально орієнтованих жіночих організацій: “Організація солдатських матерів України”, Ліга “Матері і сестри – воїнам України”, Спілка жінок-грудівниць “За майбутнє дітей України” тощо. До третьої групи жіночих організацій належать організації ділових жінок, в яких проявляється економічна активність жіноцтва. Наприклад, Федерація ділових жінок “Либідь”, Кредитний союз “Жіноча взаємодопомога”, “Асоціація жінок в агробізнесі” тощо. Четверту групу утворюють організації, які прагнуть вирішити локальні та конкретні проблеми, сприяють розвитку самосвідомості жінок (Телевізійна студія жінок України, “Прогресивні жінки”, “Всеукраїнський центр інформації та соціально-економічної адаптації ” та ін.) [7]. На нашу думку, центри з гендерної проблематики, що вивчають роль жінки у суспільстві, до яких належать Київський дослідний консультативний гендерний центр, Харківський центр

гендерних досліджень, Львівський жіночий інформаційний центр та інші, доцільно виокремити в п'яту групу жіночих об'єднань.

Як зазначає О. Ярош, жіночі організації структуруються за критеріями масштабів діяльності, ставленням до влади, способу створення [7]. За масштабами діяльності виокремлюють міжнародні, всеукраїнські, регіональні та місцеві жіночі громадські організації. Міжнародні та всеукраїнські користуються більшою самостійністю та можливістю впливу (Міжнародна організація "Жіноча громада", Міжнародна федерація ділових жінок "Либідь", Міжнародна асоціація "Надія", Всеукраїнська організація "Союз Українок", Спілка жінок України та ін.). Натомість місцеві та регіональні організації характеризуються високою залежністю від відповідних владних структур. За ставленням до влади виокремлюють громадські, громадсько-політичні та політичні. Громадські жіночі організації ставлять за мету вирішити конкретні соціальні питання, громадсько-політичні – впливають на вирішення проблем, що мають політичний вимір, а політичні – тісно пов'язані з політичними партіями або самостійно намагаються вирішувати владні питання. За способом створення розрізняють формальні та неформальні жіночі організації. Формальні діють на основі принципу ієрархічної побудови та характеризуються значною чисельністю, у неформальних організаціях відсутня чітко визначена структура лідерства та ієрархії. Головно вони ґрунтуються на неформальних відносинах та особистих дружніх зв'язках.

Окрім цього, жіночі громадські організації класифікують за масовістю (багаточисельні та малочисельні); за рівнем самоорганізації (високоорганізовані, слабоорганізовані); за ціннісною орієнтацією (державницькі, антидержавницькі, індивідуалістичні); за професійною орієнтацією (освітні, культурологічні, аграрні, економічні, екологічні тощо); за релігійною належністю (православні, католицькі, мусульманські); за етнічною ідентифікацією (однаціональні, представництво національних меншин, багатонаціональні) [7, с. 234–236].

В умовах сьогодення приблизно 1200 жіночих організацій різних типів у своїй діяльності зіштовхнулися з комплексом проблем української родини. Як зауважує психолог Н. Гапон, це трагедії жінок-жертв нелегальної міграції, алкоголізації та наркотизації дітей, залишених батьками-заробітчанами, дезадаптації жінок, які повернулися з трудової еміграції [9]. За цих умов виникли різнобічні напрямки діяльності сучасних жіночих організацій та міжнародних проєктів. Серед них – проєкт "Напрацювання інноваційних механізмів подолання гендерної дискримінації на ринку праці", який реалізує Західноукраїнський центр "Жіночі перспективи". Його мета – розширити економічні можливості жінок на ринку праці та відпрацювати дієві практичні механізми подолання гендерної дискримінації. Інший проєкт Львівської мережі "Жінок - до прийняття рішень!" має за мету сприяти утвердженню демократичних норм участі жінок в управлінні державою та суспільством шляхом забезпечення зростання рівня політичної активності та професіоналізму жінок. Проєкт "Відновлювально-соціальна трансформація", створений за підтримки Міжнародної організації з міграції спільно із Українським центром порозуміння впроваджує програму "Примирення", яка допомагає родині залагодити наявні внутрішні конфлікти тощо.

Загальновідомо, що громадські рухи виникають на основі свідомого волевиявлення й добровільного об'єднання людей, які діють відповідно до спільних

інтересів, прав і свобод та орієнтовані на досягнення конкретної мети. Український жіночий (традиційний) рух – це організований громадсько-політичний рух жінок, пов'язаний з активною діяльністю жінок, спрямованою на відновлення народних звичаїв, утвердження національної мови, моралі етносів, освіти тощо. У своєму розвитку жіночий рух може проходити чотири головні стадії: усвідомлення спільних інтересів та проблем; зародження ідей, поява активістів; пропаганда спільних поглядів, агітація, залучення максимальної кількості однодумців; координація зусиль, більш чітке формулювання ідей і конкретних вимог, нарощення суспільно-політичної активності. Однак, досягнувши поставлену мету, рух може перейти у п'яту стадію – згасання діяльності.

У характеристиці жінок-учасниць різних громадських об'єднань учені виокремлюють три складові частини: портретну, професійну та соціальну [5]. До портретного аспекту зараховують такі особистісні якості жінок, як чесність, обов'язковість, рішучість, енергійність, наполегливість, здатність вести людей за собою. У цьому списку переважають активні, діяльні характеристики, які здебільшого не асоціюються з традиційним фемінним образом. Професійний аспект містить такі якості особистості, як діловитість, компетентність, працездатність. Наявність у жінки цих рис створює позитивний образ бізнес-леді, що дає їй змогу довести власну спроможність у вирішенні соціально значущих проблем. Проте не завжди жінка готова захищати власні інтереси через представництво у громадських об'єднаннях. Міра залученості жінок до суспільно-політичного життя залежить як від конкретної ситуації в країні, так і від самої людини. Тому варто детальніше розглянути питання мотивації соціальної активності жінок.

3. МОТИВАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЖІНОК

Вивчати соціальну активність, на нашу думку, доцільно з огляду на дві групи чинників, що її зумовлюють. Це макроструктурні чинники – особливості суспільства, що детермінують активність особистості та психологічні чинники – особистісні риси, що спонукають людину до активності. До макроструктурних чинників зараховуємо соціально-психологічні стереотипи, притаманні значній частині населення. Зокрема, йдеться про домінування у масовій жіночій свідомості думки щодо низької ефективності громадських об'єднань. Впливають на соціальну активність жінок стереотипи, за якими соціальна роль жінки зводиться до обслуговування родини. Важливим чинником є втрата жінками довіри до влади та можливості впливу на неї і як наслідок – обрання ними індивідуальних шляхів виживання. Все це й породжує байдужість до громадських справ, небажання сприйняти жіночий рух як важливий і вагомий чинник розвитку суспільства. Крім цього, підсилює загальну тенденцію слабких громадянських жіночих ініціатив недостатня поінформованість суспільства про діяльність жіночих об'єднань в Україні.

Одним із наукових підходів пояснення джерел соціальної активності крізь призму особистісних властивостей людини є психоаналітичні теорії. Згідно з психоаналізом, наявність позитивного контакту з матір'ю вже на першому році життя формує довіру та відкритість дитини до світу. Психоаналітики вважають, що мати є тією людиною, яка вперше прививає дитині почуття суспільності, яке стимулює соціальні контакти, визначає подальшу поведінку людини у соціально-політичному просторі. На думку Е. Фромма, людині, особливо жіночій половині людства,

протягом життя притаманний страх самотності. Автор пов'язував мотивацію до громадської активності з прагненням уникнути соціальної ізоляції [4, с. 333].

Мотивація соціальної активності жінок – це динамічна система компонентів і соціально-психологічних чинників для досягнення конкретної соціально значущої мети [3]. Російська дослідниця О. Здравомислова, вивчаючи питання діяльності громадських організацій та рухів, розглядає погляди зарубіжних дослідників. Згідно з цими поглядами, головною причиною залучення жінок до громадської діяльності зарубіжні автори вважали жіночу відданість цілям суспільних рухів, схожість цінностей рухів із власними цінностями. Відтак була сформована модель відносної депривації: причиною залучення до громадських структур є певний соціально-психічний стан, який характеризується невідповідністю бажань особистості й соціального статусу. Відповідно до цієї моделі, люди беруть участь у суспільних рухах тоді, коли розрив між бажаним і дійсним сягає максимально допустимого значення [2].

Треба зазначити, що велика кількість жінок-активісток на початковій стадії громадської діяльності переживає моменти підйому та ефективності праці. Але щоразу більше стає помітним наростаючий процес згасання активності: українські жінки відходять від організацій із почуттям спустошення та поразки. Відтак зосередимо увагу на теоретичних аспектах мотивації суб'єктів до громадського життя, соціальної активності. Згідно з теорією мотивації, людина визначає для себе цілі, досягнення яких вона прагне, здійснюючи певні дії [1]. Відповідно, якщо мету досягнули або її неможливо досягнути, відбувається затухання діяльності громадських об'єднань. Це певною мірою пояснює коливання чисельності жіночих громадських організацій у сучасних умовах, зокрема, одні розширюють сферу своєї діяльності, інші поступово згасають та ліквідовуються.

4. ВИСНОВКИ

На основі аналізу різних теоретичних підходів до типології громадських об'єднань у статті наведено класифікацію сучасних жіночих організацій і рухів, яка ґрунтується на врахуванні таких показників: структури, взаємостосунків між членами організації, форми та напрямку діяльності щодо відстоювання інтересів жінок та ін. Відтак в умовах сьогодення важливим завданням є розробка єдиної узагальненої типології жіночих об'єднань, яка відповідно до наявних умов може доповнюватись та видозмінюватись.

Теоретичний аналіз питань мотиваційних теорій дав змогу вважати, що участь жінок у громадських об'єднаннях може зумовлюватись їхніми особистісними рисами, наявними знаннями та ситуацією, яка склалась у суспільстві. Українське суспільство історично наділяє жінок такими особистісними рисами, як залежність, емоційність, чуттєвість, соціальна пасивність, мрійливість тощо. Зазначені традиційні погляди є бар'єром на шляху до посилення участі жінок у громадських об'єднаннях і вказують на те, що соціальна активність стереотипно не є пріоритетним напрямком їхньої діяльності. Тому сьогодні необхідно зосередити увагу науковців, політиків, журналістів та інших спеціалістів на подоланні трьох пануючих стереотипів, таких як: жінки не настільки компетентні, як чоловіки (стереотип “жінки не можуть бути активними”); жінкам не варто брати участь у громадському і політичному житті (тобто “жінки не повинні”); головне призначення жінки зводиться лише до

обслуговування сім'ї (стереотип “жінки як берегині сімейного вогнища”). Крім цього, зростанню участі жінок у громадських об'єднаннях сприятиме становлення глибокої обізнаності жіночого населення про конституційні права жінок та популяризація діяльності жіночих організацій, які все ще залишаються поза належною увагою. Ґрунтовне дослідження зазначених аспектів допоможе зрозуміти механізми породження і функціонування соціальної активності українських жінок, посилити їхню участь у громадських об'єднаннях, які виступають ваговою складовою частиною розбудови й функціонування громадянського суспільства. Жіночим організаціям та рухам необхідно вийти у площину значущих громадських ініціатив та політичної активності, віднайти свій соціальний голос і законодавчу силу, здобути політичне представництво у парламенті та впливати на проведення соціально-економічних реформ.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Занюк С.* Психологія мотивації: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002.
2. *Здравомыслова Е.* Парадигмы западной социологии общественных движений. СПб.: Наука, 1993.
3. *Москвичев С.* Мотивация, деятельность и управление. К., Сан Франциско: Light Press, 2003.
4. *Фромм Э.* Бегство от свободы. Мн.: Харвест, 2003.
5. *Хазратова Н.* Психологія відносин особистості й держави. Луцьк: Вежа, 2004.
6. *Хрисанова С.* Сучасна модель становища жінки в суспільстві // Міжвідомчий науковий збірник. К.: КНЕУ, 2001. Т. 23. С. 235–238.
7. *Ярош О.* Структуризація жіночих організацій України // Наукові записки. К.: ІПіЕНД, 2000. Серія “Політологія і етнологія”. Вип. 14. С. 232–243.
8. *Chimiak G.* Motywacje społeczników działających w organizacjach pozarządowych w Polsce. Proba typologii // Samoorganizacja społeczeństwa Polskiego: trzeci sektor i wspólnote lokalne w jednoczącej się Europie. Warszawa: IFiS PAN, 2004. S. 106–134.
9. *Нарон N.* Die Lösungs des Dilemmas “öffentlich/privat” in den Aktivitäten ukrainischer Frauenorganisationen // Europäische Transformationen von Öffentlichkeit und Privatsphäre in ukrainisch-deutscher Perspektive. Münster: Westfälischen Wilhelms-Universität, 2010. S.12–13.

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF WOMEN'S PARTICIPATION IN THE ACTIVITIES OF WOMEN'S ASSOCIATIONS

Natalia Ustinova

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str., 1, Lviv, 79000, Ukraine,
e-mail: ustik_n@ukr.net*

The theoretical and methodological approaches of explanation women's motivation in social activity are analysed. Singled out the typology of women's civic associations and discussed the classification of women's civic organizations and social movements. Outlined the current activities of the modern women's civic organizations, in particular focused on social-psychological factors of intensification of the participation of Ukrainian women in civic associations.

Key words: women's associations, women's organizations, social movements, social motivation.

**СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УЧАСТИЯ ЖЕНЩИН В
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЖЕНСКИХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ**

Наталья Устинова

*Львовский национальный университет имени Ивана Франка,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, Украина,
e-mail: ustik_n@ukr.net*

Проанализированы теоретико-методологические подходы объяснения мотивации социальной активности женщин. Выделены типологии женских общественных объединений. Рассмотрены классификации женских общественных организаций и общественных движений. Описаны современные актуальные направления деятельности женских общественных организаций, в частности сконцентрировано внимание на социально-психологических аспектах привлечения украинских женщин к деятельности женских общественных объединений.

Ключевые слова: женские общественные объединения, женские организации, общественные движения, социальная мотивация.

Стаття надійшла до редколегії 29.03.2010

Прийнята до друку 20.05.2010